

До спеціалізованої вченої
ради Д 17.127.07
Класичного приватного університету
за адресою: 69002, м. Запоріжжя,
вул. Жуковського, 70б.

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора, заслуженого
юриста України Копотуна Ігоря Миколайовича
на дисертацію Попельнюк Тараса Вікторовича
« КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ЩО
ВЧИНЯЮТЬСЯ ПЕРСОНАЛОМ КОЛОНІЙ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ
ПОКАРАНЬ»**

**на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю
12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право**

Як свідчить практика, однією з проблем у кримінально-виконавчій діяльності органів та установ виконання покарань України є низький рівень та ефективність запобігання злочинам як з боку засуджених, так й інших осіб, що відноситься до їх пріоритетних завдань, визначених у чинному законодавстві (ч. 1 ст. 1 та ч. 2 ст. 50 Кримінального кодексу (далі – КК) та ч. 1 ст. 1 і ч. 1 ст. 194 Кримінально-виконавчого кодексу).

При цьому, серед умов, що негативно впливають на результативність запобіжної діяльності у сфері виконання покарань, є незадовільне практичне використання можливостей розробленої на науковому рівні кримінологічної характеристики злочинів, зокрема, з питань, які стосуються відомостей про стан і ефективність запобігання злочинам як в окремо взятій установі виконання покарань (УВП), так, в цілому по системі виконання покарань України. Так, якщо у 1991 році персоналом колоній було вчинено 19 злочинів при тому, що місцях позбавлення волі відбували покарання 152 тис. таких осіб, то у 1998 році – 4 злочини (кількість засуджених у колоніях у 1998 р. складала більше 200 тис. осіб). Суттєво не змінилась ця ситуація й у часи функціонування системи ДДУПВП у якості центрального органу виконавчої влади (1999-2010 р. р.), а

саме – у середньому щорічно персоналом колоній вчинялось від 14 до 57 кримінальних правопорушень.

У той самий час, у 2011-2016 р. р. відбулось різке зростання кількості кримінальних та корупційних правопорушень, що вчинялись персоналом виправних колоній (їх кількість щорічно складала до 100 і більше випадків при тому, що число засуджених, з 1999-2010 р. р. зменшилось на 30%). Так, у 2016 році було зареєстровано 102 кримінальні провадження, вчинені персоналом ДКВС України у сфері виконання покарань, що на 9 випадків менше ніж у 2015 році (-8%).

Крім цього, у 2016 році за вчинення корупційних правопорушень до адміністративної відповідальності було притягнуто 5 осіб з числа персоналу органів та установ виконання покарань (у 2015 р. – 16 або на 69% більше). При цьому варто зазначити, що у 2016 році на 13% у порівнянні з 2015 роком зменшилась кількість засуджених, які тримались у місцях позбавлення волі. Кардинально не змінились кількісно-якісні показники злочинності, суб'єктом якої був персонал ДКВС України й у подальші роки (2017 – 99 кримінальних правопорушень; 2018 – 84; 2019 – 76; 2020 – 83). І це при тому, що кількість осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі, скоротились по зрівнянню з 2016 роком на 25%. Такі ж тенденції збереглись і щодо вчинених персоналом органів та установ виконання покарань корупційних правопорушень (2017 – 8 випадків; 2018 – 22; 2019 – 20; 2020 – 13).

Все це свідчить про неналежний рівень та ефективність запобіжної діяльності у сфері виконання покарань України та про наявність у сучасних умовах) складної прикладної проблеми, що потребує вирішення з більш активним використанням наукового потенціалу. Саме зазначені обставини й обумовили актуальність даної наукової розробки та її теоретичне і практичне значення. Проте слід зазначити, що у сучасних умовах функціонування сфери виконання покарань України та проведення у ній реформ, що започатковані у Концепції 2017 року, комплексних наукових досліджень на монографічному та

дисертаційному рівнях не здійснювалось, що й стало вирішальним при виборі теми даної наукової розробки автором.

Дисертацію виконано автором відповідно до вимог Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 25.08.2015 № 501/2015); Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 р. р.(Указ Президента України від 20.05.2015 № 266/2015); Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи (розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 року № 654-р), а також відповідних Планів дій Кабінету Міністрів України щодо їх реалізації.

Автором визначена мета якою є розробка наукового обґрунтованих заходів, спрямованих на удосконалення доктринальних, нормативно-правових і прикладних засад, що стосуються запобігання кримінальним правопорушенням, які вчиняються у сфері виконання покарань України персоналом колоній.

Для досягнення мети автором були поставлені такі завдання:

- визначити стан дослідження у науці проблем, що стосуються змісту кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень, які вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань України;

- з'ясувати зміст поняття «персонал колоній як об'єкт запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань»;

- визначити роль міжнародно-правових актів та позитивної зарубіжної практики в правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням з боку персоналу колоній в Україні;

- розкрити сучасні теоретичні підходи до змісту поняття кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень, що вчиняються персоналом колоній;

- оцінити кількісно-якісні показники кримінальних правопорушень, які вчиняються персоналом колоній України;

- з'ясувати сучасні причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень персоналом колоній;

- визначити найбільш характерні риси особи з числа персоналу колоній, яка вчиняє кримінальні правопорушення у сфері виконання покарань України;
- з'ясувати зміст сучасної пенітенціарної політики України та рівень відображення в ній загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням з боку персоналу колоній;
- визначити особливості реалізації на практиці спеціально-кримінологічних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються персоналом колоній;
- розкрити зміст індивідуального запобігання кримінальним правопорушенням з боку персоналу колоній;
- розробити науково обґрунтовані заходи вдосконалення правового механізму запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань України.

Автором визначено об'єкт дослідження, це суспільні відносини, що виникають у зв'язку із запобіганням кримінальним правопорушенням, які вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань України.

Автором визначено предмет дослідження, це кримінологічна характеристика злочинів, що вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань.

Автором використовувалися методи дослідження, які обрано відповідно до теми цієї наукової розробки.

Емпіричну базу дослідження використану автором становлять дані державної статистики, відомості Офісу Генерального прокурора України, архівні матеріали ДКВС України за 2017-2020 р. р. про кількісно-якісні показники кримінальних правопорушень, вчинених персоналом колоній, а також про результати анонімного опитування 568 засуджених до позбавлення волі та 568 осіб з числа персоналу колоній Волинської, Вінницької, Львівської, Київської, Запорізької, Харківської областей, а також результати вивчення 63 архівних матеріалів корупційних порушень і 342 кримінальних проваджень, вчинених у 2017-2020 р. р. персоналом колоній у сфері виконання покарань України.

Наукова новизна отриманих автором результатів полягає в комплексному дослідженні сучасних (2017-2020 р. р.) проблем та розробці на цій основі науково обґрунтованих концептуальних заходів, спрямованих на удосконалення правового механізму і практики запобігання кримінальним правопорушенням з боку персоналу колоній. У роботі сформульовано низку доктринальних висновків і рекомендацій, що мають важливе теоретичне та практичне значення.

Викладені в дисертації положення, що становлять наукову новизну роботи, сформульовано автором особисто. Внесок здобувача в опублікованих у співавторстві наукових працях конкретизовано в списку публікацій. Положення й висновки співавторів у цій дисертації не використовувались.

Основні результати дослідження автора оприлюднені на наукових і науково-практичних конференціях та круглих столах.

Основні положення дисертації відображено автором в 20 публікаціях, серед яких: 6 статей, опублікованих у фахових наукових виданнях України, 1 - у зарубіжному виданні (Республіка Польща) та у 14 тезах наукових доповідей. розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів; надано відомості щодо їх впровадження, а також щодо кількості публікацій, структури й обсягу.

У вступі автором обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації; зазначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів; надано відомості щодо їх впровадження, а також щодо кількості публікацій, структури й обсягу.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження персоналу колоній як об'єкта запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань» який складається з трьох підрозділів автором здійснена класифікація періодів наукового супроводу реформ, які здійснювались у зазначеній галузі і стосувались проблем запобіжної діяльності, сформульовано зазначене авторське поняття, під яким слід розуміти фізичних осіб, що мають правовий статус персоналу ДКВС України та проходять службу чи працюють у

колоніях або в інших кримінально-виконавчих установах закритого типу, які своєю протиправною поведінкою та її вираженням через особистісні негативні звички, традиції, стереотипи тощо у повсякденній життєдіяльності, що пов'язані із сферою виконання покарань, доводять необхідність здійснення відносно них відповідних запобіжних заходів, передбачених у законі. Доведено його теоретичне та практичне значення, які проявляються у тому, що таким чином удосконалено доктринальні підходи, що стосуються змісту цього поняття. Про актуальність формулювання зазначеного поняття повідомили 60% респондентів з числа персоналу колоній та 15% - засуджених, здійснена класифікація міжнародно-правових актів (в основу покладено критерій обов'язковості для виконання), що стосуються змісту кримінально-виконавчої діяльності.

У другому розділі «Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень, що вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань України» який складається з чотирьох підрозділів автором сформульовано зазначене авторське поняття, а саме, це: отримані у належному порядку офіційні статистичні дані та інші емпіричні відомості про даний вид кримінальних правопорушень, що дозволяють їх згрупувати по певних виведених у науці та закріплених у законі критеріях і оцінити їх з точки зору кримінологічної значущості, з урахуванням стану, рівня структури, динаміки, географії вчинення, ціни та інших показників правопорушень, а також особливостей процесу виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі. При цьому практичне значення цього поняття полягає у тому, що по такому алгоритму можна оцінювати зміст кримінальних правопорушень, що мають місце у зазначеній галузі суспільних відносин, а теоретичне значення - у розширенні межі знань щодо змісту кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень, а також у створенні відповідного методологічного підґрунтя для проведення подальших наукових пошуків з означеної проблематики, враховуючи дискусійність її розробки в науці.

Автором здійснена кримінологічна характеристика цих суспільно-небезпечних діянь за період 2017-2020 р. р. Встановлено, що цей час у колоніях

мало місце 342 кримінальні та 63 корупційні діяння. При цьому найвищий рівень кримінальної активності зареєстровано у колоніях Південного міжрегіонального управління ДКВС України (82 випадки), а найнижчий – у Західному регіоні (39). У свою чергу, серед найбільш «корумпованих» колоній є ті із них, які підпорядковані Південному міжрегіональному управлінню. Жодного випадку корупції при цьому за вказаний період не було зареєстровано у Центральному регіоні. Щодо структури кримінальних правопорушень, то більше 40% із них припадає на ті, що пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, майже 25% – з корупційними злочинами; інші - стосуються перевищення влади або службових повноважень (7%); невиконанням судового рішення (4%). Про об'єктивну потребу володіти зазначеною інформацією повідомили 8% респондентів з числа персоналу колоній та 65% засуджених.

Автором встановлено основні сучасні причини та умови, що сприяють даному виду суспільно-небезпечної діяльності. До причин віднесені наступні: а) підвищений рівень віктимності, який обумовлений зосередженням у цих КВУ найбільш суспільно небезпечних засуджених до позбавлення волі; б) сформованість у деякої категорії осіб з числа персоналу колоній антисуспільної настанови на здійснення своєї життєдіяльності, а до умов - такі із них: 1) невідповідність задекларованих у Концепції реформування пенітенціарної системи України 2017 року мети і завдань у даному напрямі та реальних гарантій і ресурсів, які виділяються на вказані потреби державою; 2) невідповідність між затвердженими у вказаній Концепції основними завданнями реформи та реальними формами і засобами їх реалізації на практиці; 3) велика питома вага у штаті персоналу колоній осіб, які брали участь у війні на Сході України та пережили у зв'язку з цим її негативні наслідки у виді психологічних та інших стресів; 4) наявність значної кількості серед засуджених хронічних наркоманів, алкоголіків, психопатів, злісних порушників, які у силу своїх спотворених потреб провокують персонал до вчинення протиправних діянь; 5) інші умови (зокрема, відсутність: належного громадського контролю за сферою виконання покарань).

Автором встановлено наступну структуру особистості зазначеного правопорушника – це особи: а) старшого начальницького складу – 67 випадків або 19% у їх загальній кількості; б) середнього начальницького складу – 53 випадки (16%); в) молодшого начальницького складу – 166 випадків (48%); г) вільнонайманого складу – 43 випадки (13%); г) державних службовців (4%). Крім цього виявлено, що у розрахунку на 1 тис. осіб найбільший рівень кримінальної активності є у персоналу з числа старшого та середнього начальницького складу, а у розрахунку на 1 тис. осіб найбільшу корупційну активність проявляють представники середнього начальницького складу. Про необхідність володіння такою інформацією повідомили 95% засуджених та 31% респондентів з числа персоналу колоній.

У третьому розділі «Основні напрями вдосконалення діяльності із запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються персоналом колоній» який складається з трьох підрозділів автором визначено головні форми цієї діяльності: 1) видозміна законодавчих підходів - у виді спеціальних постанов, що стосуються сфери виконання покарань; 2) підвищення рівня нормативно-правової та організаційно-координаційної діяльності Кабінету Міністрів України; 3) удосконалення статутної діяльності центральних органів державної виконавчої влади з питань налагодження належної та ефективної взаємодії з ДКВС України; 4) покращення господарської діяльності юридичних осіб усіх форм власності, спрямованої на покращення фінансового стану колоній; 5) поліпшення діяльності органів місцевого самоврядування та територіальних громад з питань соціального захисту персоналу колоній; 6) створення належних правових умов для громадського контролю у сфері виконання покарань; 7) якісна видозміна та удосконалення діяльності інших осіб, включаючи близьких родичів засуджених та юридичних осіб, з метою нейтралізації детермінант, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень персоналом колоній.

Автором встановлено такі особливості впливу спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним та іншим правопорушенням з боку персоналу колоній та шляхи удосконалення цієї діяльності:

а) невизначеність на доктринальному рівні змісту та суб'єктів даного виду суспільної профілактики;

б) розширення кола суб'єктів цієї діяльності, у перелік яких включено ті із них, які по основному функціональному призначенню, завданням і обов'язками не можуть відповідати за її результати та ефективність (зокрема, громадські об'єднання);

в) колізійність та суперечливим характер змісту нормативно-правових актів, що стосуються даного виду запобігання (між нормами КПК, КВК та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»);

г) низька ефективність запобіжної діяльності відповідних оперативних підрозділів ДКВС та колоній;

г) невисокий рівень взаємодії оперативних підрозділів колоній з такими ж підрозділами інших правоохоронних органів;

д) недостатні зусилля прокуратури щодо вирішення своїх обов'язків з питань координації діяльності правоохоронних органів у запобіганні кримінальним правопорушенням.

Автором встановлено сучасні проблеми з запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, що вчиняються персоналом колоній, охарактеризовані проблеми та шляхи їх вирішення цих питань, а саме:

1) у сьогоденні пріоритетним напрямом вирішення завдань оперативно-розшукового законодавства України суб'єкти індивідуального запобігання (як правило, відповідні оперативні підрозділи) обрали реагування на факт вчинення кримінальних правопорушень (на стадії готування чи замаху на їх вчинення (ст. 14-15 КК)), тобто протидію суспільно небезпечним діянням, ігноруючи при цьому можливість ранньої профілактики та індивідуального запобігання;

2) в арсеналі заходів (напрямів) індивідуального запобігання вчиненню кримінальних правопорушень з боку персоналу колоній перевага віддається не профілактичним бесідам і наданню різноманітної допомоги для потенційних правопорушників, а - примусу, що посилює дію детермінант вчинення цими суб'єктами суспільно-небезпечних діянь;

3) безсистемний є й підхід до проведення реформ у сфері виконання покарань України, який негативно відобразився й на змісті індивідуальної запобіжної діяльності, а тому актуальним і необхідним напрямом у цьому сенсі має стати більш активне залучення до цієї соціальної профілактики потенційних можливостей загальносоціального та соціально-кримінологічного запобігання суспільно небезпечним діянням у зазначеній галузі суспільних відносин.

У висновках, дисертант надає свої пропозиції, які, як вже підкреслювалось, обґрунтовані і безпосередньо витікають із змісту роботи. В цілому, слід підтримати основні положення дисертації, що виносяться на захист.

Як позитивну рису слід відзначити ту обставину, що висновки після кожного із розділів роботи сформульовані автором досить чітко та відображають головні положення дослідження. Загалом можна зробити висновок, що структура дисертації **Попельнюка Тараса Вікторовича** повністю відповідає логіці наукового пошуку та дозволила авторові послідовно зупинитися на основних проблемних питаннях протидії цьому негативному явищу.

Викладені у вступі та розділах основної частини дисертації положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, перспективними для наукового дослідження.

Оцінюючи дисертаційне дослідження в цілому, можна зробити висновок, що воно розвиває і поглиблює сучасні концептуальні уявлення про кримінологічну характеристику злочинів, що вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань.

Автореферат автора відображає основний зміст дисертації.

Текст дисертації викладено логічною, зрозумілою мовою.

Про високий рівень науково-пошукової діяльності автора говорить його вміння критично оцінювати окремі наукові положення, систематизувати існуючі знання, формулювати власні висновки та визначати закономірності.

Відзначаючи позитивну оцінку дослідження, слід звернути також увагу на окремі зауваження та дискусійні положення, об'єктивно притаманні будь-якій науковій праці.

Висока позитивна оцінка представленої дисертації не виключає можливості звернути увагу на деякі конкретні позиції, які, на нашу думку, вимагають критичної оцінки або обумовлюють доцільність висловити автору низку побажань до його подальшої наукової діяльності, а саме:

1. У підрозділі 1.1 «Сучасний стан наукових розробок та методологія дослідження проблем, що стосуються запобігання кримінальним правопорушенням з боку персоналу колоній у сфері виконання покарань» здійснена класифікація періодів наукового супроводу реформ, які здійснювались у зазначеній галузі і стосувались проблем запобіжної діяльності.

Хотілося б, аби під час прилюдного захисту дисертант більш детально зупинився на цьому питанні, чому саме такі обрані терміни та надати обґрунтування власної думки шляхом надання переконливих аргументів.

2. У підрозділі 2.1 «Поняття кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень, що вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань» сформульовано зазначене авторське поняття, а саме, це: отримані у належному порядку офіційні статистичні дані та інші емпіричні відомості про даний вид кримінальних правопорушень, що дозволяють їх згрупувати по певних виведених у науці та закріплених у законі критеріях і оцінити їх з точки зору кримінологічної значущості, з урахуванням стану, рівня структури, динаміки, географії вчинення, ціни та інших показників правопорушень, а також особливостей процесу виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі.

При цьому практичне значення цього поняття полягає у тому, що по такому алгоритму можна оцінювати зміст кримінальних правопорушень, що мають місце у зазначеній галузі суспільних відносин, а теоретичне значення - у розширені межі знань щодо змісту кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень, а також у створенні відповідного

методологічного підґрунтя для проведення подальших наукових пошуків з означеної проблематики, враховуючи дискусійність її розробки в науці.

Хотілося б, аби під час прилюдного захисту дисертант пояснив чому сформульоване саме таке поняття, чим це зумовлено.

3. Автор у різних структурних частинах роботи аналізує об'єкт дослідження. При цьому робота тільки б виграла, якщо б автор висвітлив інші наукові концепції стосовно об'єкта.

4. Чи досліджував автор зарубіжний досвід в аспекті попередження злочинів та інших правопорушень що вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань? Тому під час публічного захисту дисертанту слід зупинитися на додатковому висвітленні зарубіжного досвіду з досліджуваної проблематики.

5. Автор у своїй роботі справедливо значну увагу приділяє понятійному апарату. Зокрема вдосконалення кримінального законодавства України. Проте було б доцільним більш конкретно звернути до питання правильності та співвідношення понятійного апарату, який використовується на відомчому рівні, у правозастосовчій діяльності. Наскільки є доцільним використання цього поняття саме в такому значенні.

Викладені зауваження і побажання головним чином обумовлені складністю теми дисертаційного дослідження. Зауваження не зачіпають концептуальних положень дисертації, не спростовують основних висновків дисертанта і не суперечать раніше зробленій позитивній оцінці дослідження.

Основні положення дисертації опубліковані в друкованих роботах автора. Автореферат дисертації відображає зміст дисертаційного дослідження. Як дисертацію, так і її автореферат, оформлено відповідно до вимог, які встановлені МОН України.

Натомість, вказані зауваження мають здебільшого характер побажання щодо подальшого покращення наукової роботи або носить дискусійний характер та не знижує у цілому достатньо високого рівня і позитивної характеристики дисертаційного дослідження Попельнюк Т.В.

Виходячи з викладеного, на основі вивчення дисертації та наукових праць, опублікованих по темі дисертації, слід зробити висновок, що рецензована дисертація відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (з наступними змінами та доповненнями), а її автор Попельнюк Тарас Вікторович - заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право (081 – Право) на підставі успішного прилюдного захисту.

**Начальник департаменту
контролю та аудиту
ПАТ «Київ-Дніпровське міжгалузеве
підприємство промислового
залізничного транспорту»,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України**

«___» серпень 2021 р.

І.М. Копотун